

Nagy László költészetének tanítási lehetőségei – avagy „Mi van a tejfölös pohárban?”*

Nagy László költészetének tanítása nem egyszerű feladat a mai középiskolai tanárok számára. Felmerül az a kérdés, hogy tanítjuk-e egyáltalán a szerző életművét? Az igeknek és a nemeknek is racionális okai vannak.

Igen, mert van lehetőség, van elég idő a túlzásfolt középiskolás tananyagon belül a képviseleti, látomásos- szimbolikus-mítoszi költészet képviselőjének tanítására. Igen, mert a sajátos hangon megszólaló költő életművének ismerete elengedhetetlen a 21. századi diákok számára. Igen, mert a költő méltó követője, folytatója Vörösmarty, Petőfi, Ady látásmódjának. Igen, mert a „Látásmódok” témakör keretében Zrínyi Miklós, Jókai Mór, Krúdy Gyula, Karinthy Frigyes, Kassák Lajos, Illyés Gyula, Németh László, Örkény István, Nemes Nagy Ágnes, Szilágyi Domokos mellett bekerülhet az érettségi tételek közé. És így tovább.

Nem, mert örül a magyartanár, ha Radnóti, Örkény művei beleférnek a tanmenetbe. (Ennek oka lehet a csoport, osztály összetétele, képességei, a kevés óraszám.) Nem, mert örül annak, ha a kortárs irodalom tételt is meg tudja tanítani, és az nem az írásbeli utáni konzultációs időpontokra marad. Nem, mert nehéz tanítani, a diákoknak nehéz értelmezni a költő verseit. Nem, mert esetleg az adott pedagógus sem tud azonosulni a szerző költészetének mondanivalójával, például mert demagógnak tartja az alkotó világnézetét.

A szerző műveinek taníthatósága a középiskola típusától is függ. Míg egy jó gimnáziumban tanító pedagógus természetesnek veszi, hogy az előírt tananyagának megfelelően oktatja Nagy László költészetét, addig egy szakközépiskolában oktató magyartanár már igencsak fontolóra veszi.

Felmerül az a kérdés is a „nem tanítással” kapcsolatban, hogy van-e joga az adott pedagógusnak bármilyen módon szelektálni az irodalomtörténetből. Van. Hiszen folyamatosan azt tesszük, a csökkenő óraszám, a mai fiatalok befogadóképessége, sőt, képessége miatt.

A jelenlegi, forgalomban lévő irodalom tankönyveket megvizsgálva azt tapasztalhatjuk, hogy mindegyikben szerepel a szerző néhány versének feldolgozása. A költemények közül a *Tűz*, a *Himnusz minden időben*, a *József Attila!* és a *Ki viszi át a Szerelmet* címűek vannak a középpontban, míg a hosszúénekek közül a *Menyegző*. Joggal került tehát be a 2008-as emelt szintű érettségi „Látásmódok” témakörébe „A hosszúvers vagy hosszúének Nagy László költészetében (*Gyöngyszoknya, Menyegző, Zöld Angyal*)” címmel.

Az alábbiakban néhány ötletet kívánok adni ahhoz, hogyan lehet ráhangolni a 18 éves diákokat a Nagy László-féle hangulatra, látásmódra.

---

* A 12 legszebb vers, NAGY László: *Ki viszi át a Szerelmet* című konferencia keretében elhangzott előadás bővített, szerkesztett változata.

Hogyan hozhatjuk közelebb a diákokhoz a Nagy László életművét?

Bár nem a kötelező életművek közé tartozó alkotóról van szó, mindenképp érdemes bemutatni a diákoknak a szerzőt mint embert. Erre rendkívül alkalmas Ágh István *Utak bátyámboz* című alkotása, amiből részleteket felolvasva a testvér szemüvegén keresztül fedezhetik fel Nagy személyiségét.

Nagy Lászlóval több interjú is készült, ezek közül meghallgathatjuk a Kormos István által szerkesztett párbeszédet. A tanulók élvezni szokták, ha a költő hangját „eredetiben” hallhatják.

A szerző életrajzát feldolgozhatjuk szövegértési feladat formájában is. Nagy László *Életem* című önéletrajzi alkotásának részletéhez készült feladatlap alapján is.¹

Természetesen nem feledkezhetünk meg Szécsi Margitról, a feleségről, „a világ női vagányáról” sem, hiszen *A kivirágzott kéz* című alkotás hűen tükrözi kettejük házastársi kapcsolatát, a férfi-nő viszonyát.

A kortárs költők, Orbán Ottó *Nagy László*, illetve Parti Nagy Lajos *Gyászvers-próba Nagy László halála napján* című alkotásait is segítségül hívhatjuk, immár a Nagy László-i hang megismeréséhez.

Megismertethetjük a tanulókat az alkotó képverseivel,² sőt sarkallhatjuk őket házi feladat gyanánt hasonló művek létrehozására. Ez a feladat előkészíti a *Tűz* című vers elemzési óráját. A képverseken kívül a szerző illusztrációit, grafikáit is felvonultathatjuk power pointos előadás formájában. (Vagy akár az előzőek alapján ez is lehet otthoni munka, ha idő híján vagyunk.)

Kedvcsinálóként érdemes még megvizsgálni – tudatosan építkezve – a fiatalok által közkedvelt videomesgázó portálon található Nagy László-feldolgozásokat is.

Variációk egy (?) témára

A fenti két bevezető óra után már bátran nekifoghatunk Nagy László látomásos-szimbolikus-mítoszi költészetének megismertetéséhez. Furcsának tűnő gondolat lehet egy ilyen komoly verset, mint a *Ki viszi át a Szerelmet* egy parafrázissal / palimpszeszttel felvezetni. Ilyen eszközökkel taníthatók a „N/nagy” költő(k) manapság. Nem csak Nagy László esetében működik, működött már Adynál (Magyar Szilárd: *Ladával a bálban*), Babitsnál (Bodor Béla: *Babits-palimpszeszt*), József Attilánál (Bagi Péter: »*Metróval jöttél...*«).

Mezei Péter³ és Nagy László versének párhuzamos vizsgálata jó alap lehet az írásbeli érettségi összehasonlító elemzéséhez. A diákok megadott elemzési szempontok, valamint irányított tanári kérdések alapján dolgozzák fel a két vers tartalmi, formai hasonlóságait, majd rávilágíthatunk az eltérésekre is.

¹ TURCSÁNYI Márta, *Szövegértés, szöveggalkotás, szövegelemzés. Középfiskolai előkészítő*, Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó, 2009, 42–47.

² NAGY László, *Seb a cédruson. Képversek és betűképek*, Bp., Magvető, 1995, 478–488.

³ BAGI Péter, MAGYAR Szilárd, MEZEI Péter, *Így irtunk mi*, Bp., DFT-Hungária, 2005, 15.

Nagy László: *Ki viszi át a Szerelmet*

Létem ha végleg lemerült,
ki imád tücsök-hegedűt?
Lángot ki lehel deres ágra?
Ki feszül föl a szivárványra?
Lágy hantú mezővé a szikla-
csípőket ki öleli sírva?
Ki becéz falban megeredt
hajakat, verőereket?
S dúlt hiteknek kicsoda állít
káromkodásból katedrális?
Létem ha végleg lemerült,
ki rettentí a keselyűt!
S ki viszi át fogában tartva
a Szerelmet a túlsó partra?

Mezei Péter: *Ki viszi le a szemetet?*

Az elem, ha végleg lemerült,
Biztos, hogy a kukába került?
Mi van a tejfölösphárban?
A galacsint idedobáljam?
A kezem nem lesz tőle tiszta,
Vigyem le csak a harmadikra?
S ha találok benne egeret,
Nézzem át az egész szemetet?
„Büdös szemét” – Ilona ásít.
Kidobtátok tán a fetát is?
Az elem, ha végleg kimerült,
Szelektív gyűjtőbe került?
S ki viszi le ujjá közt tartva
A szemetet a hátsó udvarra?

Tartalom–forma

Elsőként a két költemény szerkezeti felépítését vizsgálhatjuk meg, mivel a diákok előzetes tanulmányaik alapján már különbséget tudnak tenni műforma és műfaj között. Mindkét alkotás a szonett műforma formai követelményeinek felelevenítését szolgálja. Ennek kapcsán mindenképp meg kell beszélnünk, hogy a nagyfokú kötöttsége miatt a szonett alkalmas leginkább az ambivalens érzelmek kifejezésére, valamint azt is, hogy a modern korban minden olyan vers, amely 14 soros, szonettnek tekinthető, tehát ne hiányolják az utolsó két sor – Shakespeare-től megszokott – beljebb kezdését. Átismételhetjük a klasszikusnak számító Petrarca-szonett quartina-terzina felépítését, a Shakespeare-szonett astrofikus szerkezetét, illetve rímképletét. Felhívhatjuk a figyelmet az eredeti rímek, illetve a vizsgált művek rímképletének különbségére. (Érettségi előtt természetesen nem okozhat gondot a különféle rímfajták megállapítása.) Feladatként azt is elvárhatjuk a tanulóktól, hogy önálló munka keretében fejtsék ki a versek műformai sajátosságait.

A szerkezet és a tartalom összekapcsolásának legfontosabb vizsgálati szempontja lehet a versek címeinek tanulmányozása. Ezek megfigyelésénél az Adytól átvett szimbolikus írásmódot fedezik fel elsőként a tanulók. Kérdésként az merül föl bennük, hogy minek a jelképe lehet a Szerelem, illetve Mezei miért írta kis betűvel a „szemetet” kifejezést. Milyen aktuális társadalmi problémával küzdhet a két alkotó? Legjobb, ha ennek kifejtését egy/két tanulóra bizzuk, ők prezentálják Nagy László korának és költői hitvallásának problematikáját, valamint Mezei Péter parafrázisának indíttatását.

Összehasonlító elemzés során fontos hangsúlyoznunk, hogy nem külön-külön vizsgáljuk a verseket, hanem párhuzamosan elemezzük, szakaszos szövegfeldolgozást végzünk. Hasznos tehát valamilyen tematikát adni a diákoknak, hogy mi alapján dolgozzanak. Jelenleg a költemények „létkérdéseit” vehetjük végig, valamint a tartalmi jegyeket vethetjük össze.

Célszerű megvizsgálni a költemények felütését, beszédhelyzetét. A „Létem ha végleg lemerült,” valamint „Az elem, ha végleg lemerült,” mondatok értelmezése során rávilágíthatunk a létem-elem szópárok nyelvtani felépítésére (az *elem* lexémával a *létem* birtokos személyjelére játszik rá Mezei). A formai jegyek mellett a tartalmi mondanivalóra is érdemes felhívni a figyelmet. Míg Nagy László E/1-ben önmagáról vall, ezáltal a lírai én az utolsó, mindent mozgató *elemmé* válik (Ady-féle messianizmus), addig Mezei az elem kifejezéssel – ami a modern korban mindent működtethet – banalizált létkérdést vet fel.

A *létem végleg (?) lemerült* és az *elem-lemerült* kifejezések értelmezésével a személyes lételemény, illetve a személytelen világ ellentétét állapíthatjuk meg. Ezeknek az összefüggéseknek a feltárása segítheti hozzá a diákokat a későbbi sikeres elemzéshez.

Nagy Lászlónál a „Létem ha végleg lemerült / ki imád tücsök-hegedű?” kérdés több motívumot is implikálhat. A víz motívuma a kezdő és a záró képben is megjelenik, keretet alkotva. Az első kérdésben a lemerült, a folyóban alábukó, tudatműködésében megszűnő lírai én jelenik meg, a „tücsök-hegedű” pedig a művészet jelképeként értelmezhető. (Gyűjthetnek is olyan irodalmi alkotásokat a tanulók, amelyekben a tücsök vagy a tücsökhegedű jelképként jelenik meg.) Tehát nemcsak fizikailag, hanem szellemi szférájában is megsemmisül/-het a lírai beszélő. Ugyanakkor a „Létem ha végleg lemerült” helyettesíthető az *amikor lemerült, akkor majd* kifejezésekkel, ezáltal egy jövőbeni bizonyosságot fejez ki Nagy László versmondata.

„Létem ha végleg lemerült, / ki rettent a keselyű!” Ezek a versmondatok már nem is kérdésként, hanem felszólításként értelmezhetőek. A nehezen felépített világban megjelenik a pusztító motívuma is: a keselyű képe. A Prométheusz-mítosz történetét hívhatja elő a diákokban, bár ez a történet kifordítása is egyben. Mivel a mítoszban Prométheusz a szenvedő hős, a dögevíz pusztítja őt, míg Nagy László versében a lírai én a hős, aki elrettenti a keselyűt, tehát inkább Héraklésszel, Prométheusz szabadítójával azonosítható, akinek ez volt a tizenkettedik és egyben utolsó feladata a mitológia szerint.

A keret másik részében a folyón immár átkelő, óvó, védő, értékeket fogában/foga közt (?) tartó költő képe jelenik meg. „S ki viszi át fogában tartva / a Szerelmet a túlsó partra?” Vitát válthat ki ennél a mondatnál a „túlsó part” szókapcsolat értelmezése. Mi az a túlsó part? Mi az innenső? Mi van ott? Miért kell oda menni? Mi van itt?

Mezei Péter „Az elem, ha végleg lemerült, / Biztos, hogy a kukába került?” verssorai viszont bizonytalanságot fejeznek ki, és a modern kor problémáját vetik fel: biztos végérvényesen megsemmisítjük azt, amire már nincs szükségünk? Felmerülhet az a kérdés, ha nem a kukába, akkor hova? Erre Mezei a záró képben tér vissza,

szintén kérdés – bár ez eldöntendő – formájában. „Az elem, ha végleg kimerült, / Szelektív gyűjtőbe került?” Eltérésként felfedezhetjük, hogy a kortárs alkotó igekötőt cserél, ezáltal többletjelentést adva a „merül” igének. Nem mindegy, hogy lemerül (újra feltöltjük) vagy kimerül (szelektív gyűjtőbe tesszük) valami.

A keretet alkotó gondolatok párhuzamba is vonhatók, hiszen:

- „S ki viszi le ujjá közt tartva / A szemetet a hátsó udvarra?” Nagy László alkotásánál az értékmentő költő feladatvállalása jelenik meg, Mezeinél viszont az „ujja közt tartva” éppen ennek ellenpólusa. Undort, utálatot keltő érzéssel teszi meg a vers lírai énje ezt a mindennapi, kötelező feladatot. (Az undor meg fog jelenni a vers egyéb részében is, ezért erre jó, ha felhívjuk a tanulók figyelmét.) Ezekben a sorokban viszont nincs nagy munkavállaló magatartás, mivel csak fentről lefelé, majd a hátsó udvarra (el)távolító mozdulatsort kell végrehajtani, nem úgy, mint Nagy László lírai énjének.

- „Lángot ki lehel deres ágra?” A láng és a deres ág ellentéte kapcsolható az első kérdéshez, ugyanis a láng motívum Nagy Lászlónál az ihlet, a teremtés jelképe, míg a deres ág életteleniséget, ridegséget sugall. A tanulók a kérdést átformálva egy újabb kérdést fogalmazhatnak meg. (Például: Ki lesz képes újjáformálni az élettelen világot?)

- „Mi van a tejfölsópohárban?” Ez a kérdés automatikusan helyesírási bizonytalanságot vethet fel. (Egyben azonnal átismételhetjük a minőségjelzős alárendelő szóösszetételek helyesírását is.) Mivel az elemzőnek tudnia kell, hogy ily módon írva a szó a *tejfölnek való poharat* jelenti, nem pedig a *tejföllel összekevertet*. És valóban! Mi van benne? Mi lehet benne? Tápláló, romlott? (Esetleg új élet sarjad benne.⁴) Ez a kérdés előremutat a vers következő kérdésére...

- „Ki feszül föl a szivárványra?” Ennél a versmondatnál a szivárvány biblikus motívum, amely üdvöt hozó, Noé történetét előhívó költői képként jelenik meg. A fölfeszül ige pedig a krisztusi áldozatvállalást jelképezi a messiástudattal rendelkező szerző esetében. Ennél a pontnál értik meg a diákok a szimbolikus-mitikus kifejezés Nagy László-i elgondolását.

- „A galacsin idedobáljam?” Hova? Az attól függ, milyen anyagból van. Tehát a versben megjelenő lírai én nem tekinthető tudatos szelektív gyűjtőnek, a szerző továbbra sem lépteti ki a bizonytalan létállapotból. Azt is megállapíthatjuk, hogy a galacsin többnyire papírból van (esetleg fóliából), tehát a kérdés feleslegesnek tűnik.

- „Lágy hantú mezővé a szikla- / csípőket ki öleli sírva?” A megidézett általános alany (létezése bizonytalan) cselekvővé válik ebben a képsorban, mivel a vad, durva természetet lágyvá teszi. Lággyá, de még mindig terméketlenné, mivel a hantok (rögök) megakadályozzák a növény, az új élet fakadását. A tanulók ennél a komplex képnél a nőiesség, az anyaöl szimbólumát, a termékenységét, a teremtést is bekapcsolhatják.

- „A kezem nem lesz tőle tiszta, / Vigyem le csak a harmadikra?” Mitől nem lesz tiszta? – ötlük fel a diákokban a kérdés. Az eddigi elemből (ami nem is biztos, hogy

---

⁴ TARJÁN Tamás vetette fel ezt a kérdést a konferencia során: „Lehet, hogy a nagymama percelt muskátlija kel új életre benne.”

ebben a csomagban van), tejfölöspohárból, galacsinból álló szemeteszák tartalmától? A Mezei Péter által használt „nem tiszta” kifejezés tiszta rímmel játszik rá a „szikla” szóra. Az eddigi verssorokban csak szelektált a kortárs alkotó (konkrét) alanya, innentől kezdve viszont már a szemét eltávolításának első, bizonytalan fokozata jelenik meg.

- „Ki becéz falban megeredt / hajakat, verőereket?” Ezzel a gondolattal az élő-élettelen (nem halott) ellentétére hívhatjuk fel a figyelmet. A „szikla-csípő” kép továbbvitt gondolataként jelentkeznek ezekben a sorokban a „hajak” és a „verőerek” kifejezések. A mitikus világból pedig az épülő világért hozott áldozatvállalás jelképe, Kőműves Kelemenné népballadája merülhet fel a tanulók képzetében.

- „S ha találok benne egeret, / Nézzem át az egész szemetet?” A Nagy László-vershez hasonlóan az ellentétezés Mezei versében is jelen van, hiszen a használhatatlan kacatok között felbukkanhat az élő (?), a nekünk már lényegtelen dolgokat jelentő szemétből táplálkozó egér képe. Kissé groteszk társítás ez a Nagy László-féle életáldozatot idéző sorok mellett.

- „S dúlt hitekből kicsoda állít / káromkodásból katedrális?” A kor Nagy László-i társadalomrajzát adja a „dült hitek” oximoron, ezt a tanulók önmaguktól is felfedezhetik, hiszen képet kaptak már az 1950-es évek társadalmának jellemvonásairól a meghallgatott kiselőadásokból. Az ellentétezés versszerező erejét ezekben a képsorokban is érzékelik a tanulók, mivel a dúlt hit, illetve a káromkodásból katedrális kifejezések egymásutánja ambivalens érzelmekeket kelt bennük. Ugyanakkor nem látják oly tragikusnak a helyzetet (így, a jelenből visszatekintve), mint ahogy azt az alkotó látta. A kemény *-t* és *-é* hangok, valamint azok alliterációit kiáltásként fogják fel. Az épülő új világ képének milyensége azonban egyre inkább közelebb hozza a mai kor társadalomrajzát, amiről Mezei Péter versében is olvashatnak.

- „»Büdös szemét« – Ilona ásít. / Kidobtatok tán a fetát is?” Nagy László versével ellentétben, ebben a költeményben a lírai énen kívül egy külső szemlélő – Ilona – is megjelenik. Ez a személy egy tény közöl, majd létállapotáról kapunk képet. Az eldöntendő kérdésre azonban nem kapunk választ. Érdekes megállapításokat tehetünk a feta sajtról, hiszen az különleges, csak görög juhtejből készíthető sajtkülönlegesség, ami igen drága, értékes dolog, s ez lehet, hogy szintén a szemétben landolt. Az értelmezés során ezt követően visszatér – a már megtárgyalt – lezáró keretrész, összekapcsolhatjuk a két költemény gondolatvilágát a következményekkel. Ahogyan Nagy László alanya elrettentí a keselyűt, ezáltal megóvja az értékeket, úgy Mezei Péter lírai énje is újat teremt a haszontalannak vélt dolgokból a szelektív hulladékgyűjtéssel. A szelektálási folyamat irodalomra vonatkoztatott képei előhívhatják a kanonizációs folyamat képzetét.

Szerkesztőelv – műfaji kérdések – lezárás

A *kér* kérdőszóval bevezetett Nagy László-i általános kérdések induktív szerkesztésmóddal, tehát egy egyedi, speciális létállapotból kiindulva egy általános törvény-

szerűséget, a világpusztulást idézik meg. Mezei Péter létkérdései az E/1 személy használatával a deduktív szerkesztésmódot implikálják.

Az elemzés fontos részét képezi az igék használatának vizsgálata is, mivel az eredeti vers szakrális elemzését készíthetjük elő vele, amihez szervesen hozzátartozik a költői képek részletes vizsgálata.

A versek ismerete után a műfaji kérdésekkel is foglalkozhatunk. Az ars poetica, parafrázis / palimpszeszt műfajának felismerése és definiálása is elvárható a 18 éves diákoktól.

Konklúzióként megfogalmazhatjuk – egy befejező beszélgetés során –, hogy Mezei versében a lírai én ugyan kidob, pusztít, de ment is, hasznosít is, épít is. Nagy László pedig azon aggódik, hogy ki teremt új világot, ha már ő, a költő nem lesz. A választ megtalálhatjuk Mezei Péter versében, hisz a jövő nemzedéke teremthet új világot, mivel tudatosan nem hagyja pusztulni az értéktelennek tűnő értékeket.